

jobbára a múlt század közepén alapították; közhasznú egyesületek vezetik és alig fejlődtek, pedig nagyon rászorulnak a fejlesztésre.

A női nem részére nem lehet eléggé sürgősen ajánlani az *önkénytes továbbképző kurzusokat*. A műveltség után való vágy — mondja Beutler — népünk körében igen nagy és életerős; ha nem vezetjük helyes mederben, tévutakra csap ki és akkor ne csodálkozzék a község és az állam, ha a hamis tanok követőkre találnak és elterjednek.

Az államainkról, községeinkről és ezek berendezéséről szóló ismereteket és tanokat is — mondja Bentler — állami vagy községi úton, minden polgár és polgárnő számára hozzáférhetőkké kell tenni. Ha ez nem történik a továbbképzőkben és a rendezett oktatási intézményekben, akkor majd megtörténik a népgyűléseken és kérdéses, vajjon a képzés melyik fajtája nyújt nagyobb biztosítékot az objektív igazság megismerésére.

Végül a községeknek nem szabad elzárkózniok a *művészet népszerűsítése* és előmozdítása elől sem. Tapasztalni fogják, hogy a német nép legszelesebb rétegeiben milyen fogékony érzék és értelmi belátás uralkodik az igazi művészet iránt és hogy valóban érdemes, háladatos dolog ezen érzéket fölkelteni és a művészetet ezen értelmi belátáshoz közelebb hozni.

Dresdenben is létezik oly intézmény, mint az Adickestől említett frankfurti. Nagyobbszabású daloskörök és a dresdeni kir. udvari színház előzékenysége — úgymond Beutler — lehetővé tette, hogy számos, népszerű előadást lehet rendkívül olcsó belépőárakkal rendezni. Valóban élvezet volt látni, hogy a legegyszerűbb néposztály tagjai miként hallgatták a legnagyobb tragédiákat és a legnehezebb zene-remekeket.

(Folytatása következik.)

BUDAY JÓZSEF.

MAGYAR PÆDAGOGIAI TÁRSASÁG.

Nagy-gyűlés 1906 január 20-án.

Jelen vannak: *Kármán Mór* elnöklése mellett Berzeviczy Albert, Bertha Ilona, Bardócz Pál, Bartoniek Géza, Beke Manó, Baránszky Gyula, Böngérfi János, Demeczky Mihály, Demeczky Mihályné, Erdődi Béla, Erdődi Béláné, Fuchsné Eitner Ludmilla, Entz Jolán, Fináczy Ernő, Fináczy Ernőné, Geöcze Sarolta, Geréb József, Gyulai Ágost, Gyulay Béla, Gyomlay Gyula, Gyomlay Gyuláné, Heinrich Gusztáv, Havass Gyula, Hegedüs István, Hampelné Pulszky Polixena, Kőrösi Sándor, Kőrösi Henrik, Kemény Ferenc, Komáromy Lajos, Kovács János, Kirchner Béla, Katonáné Thuránszky Irén, Katona

Lajos, Kármán Mórné, Lázárné Kasztner Janka, Lubinszky Emilia, Málnai Mihály, Miklós Elemér, Molnár Viktorné, Négyesy László, Nagy László, Odor Emilia, Petz Vilmos, Peres Sándor, Radó Vilmos, Radnay Rezső, Rombauer Emil, Rosenberg Augustza, Sebestyénné Stetina Ilona, Schack Béla, Schön József, Szabó Péter, Szuppán Vilmos, Ujváry Béla, Weszely Ödön, Wagner Alajos, Vámosy Mihály, Vécsey Tamás, Wolf Györgyné, Zsengery Samu, Trájtler Károly, utóbbi mint jegyző. A terem zsúfolásig megtelt női és férfi vendégekkel.

I. Kármán Mór alelnök megnyitja az ülést s ez alkalommal «*Feminismus és paedagogia*» cím alatt a következő beszédet mondotta :

Nagyon tisztelt vendégeink, tekintetes Társaság!

A mai napra a kegyelet jegyében gyűltünk egybe. A tisztelő elismerés adóját készülünk leróni egy kiváló nő emlékének, aki előbb a családi élet szűk körében, majd a köznevelés első rangú helyén, jóságos lelkének odaadó készségével és józan értelmének nem tévedező tapintatával szolgálta a nőnevelés ügyét, s akit társulatunk ez érdemei alapján a magyar nők közül elsőnek, mind mai napig egyetlennek iktatott tiszteletbeli tagjai sorába. A múlt év folyamában vált ki az élők köréből; közgyűlésünknek alig lehet méltóbb tárgya, mint hogy évkönyveinkbe belefoglalja példaadó életének tanulságait. Azonban más, avatottabb szó, amelynek a személyes tapasztalat melege ad jogot hozzá, fog megfelelni ebbeli kötelességünknek. Magamnak más, kevésbé hálás feladat jutott. Célszerűnek látszott, főként a hangos mozgalomra való tekintettel, mely idegen földről átszármazva, idegenszerű, éktelen jelszó alatt, mint feminizmus zaklatja különösen fővárosunk értelmiségét, ezen alkalommal elvi szempontokból, paedagogiai tudásunk alapján is megvilágítani a női nevelésnek kérdését, hogy ekként az egyes esetnek példája, a jeles nevelőnő áldásos működésének hatása kellő kiegészítést lelhessen az elmélet egyetemesebb tanításában.

Csak némi habozással teszek eleget elnökségünk ebbeli kívánalmának. Egyéni tapasztalat nem támogathatja bennem a tanulmányból szerzett meggyőződést; nem rendelkezem többel, mint amennyit isteni rendelés szerint a családjá körére szoruló férfi élete nyújt. Elöttem állanak tanúságot téve legelőbb az édes anyának őrző gondossága, azután jó testvérek buzdító részvéte, — mindenek felett pedig egy hűséges hitvesnek, szüntelen aggódó figyelmességének áldásos segedelme

s végre az egyetlen leányom fejlődésében jelentkező nehézségek tanulságai — mindössze, bármily nagybecsű magamra nézve e tapasztalatok értéke, sokkal csekélyebb a terjedelmök, semhogy oly bonyodalmakban, minőket a női hivatással kapcsolatos nevelés kérdése támaszt, elégséges útmutatást nyújthatnának. Egyébként nem volt ugyanis alkalmam még a fennálló nőiskolák működését sem behatóbb figyelemmel kísérni; sőt őszintén megvallom, bizonyos tartózkodó szeméremből mindig kelletlen feladatnak vettem, valahányszor — összesen két-három esetben és rövid ideig — egy-egy leánynövendéket tanítanom kellett. Egyáltalán bizalmatlanul fogadok mindent, amit férfitanítók mondának vagy írtak a nőnevelés körül szerzett tapasztalataikról; legszívesebben kerestem felvilágosítást azokban a nyilatkozatokban, melyekben elmés, gondolkodó nők, főképen anyák fejtegetik saját nemök helyzetének válságait és küzdelmének reményeit. A lelki élet rejtelmeiben ily önvallomások — még ha önámítás is vegyülne beléjük — megbecsülhetetlenek a tájékozódás céljából. Még bősebb forrása azonban az okulásnak: magában emberi nemünk fejlődésében a nő szerepének tanulmánya, emelkedésben és súlyedésben egyenlőképp érvényesülő közreműködésének elemzése. A nevelés elméletének, hitem szerint, különben is legfőbb feladata, megérteni a közműveltség alakulásában a történeti élet hullámzását, mert csupán multunk erkölceinek törvényszerű felfogása segíthet jelenünk megfelelőbb alakításában, jobb jövőnk előkészítésében. Azonban ilyennemű tanulmány alapján mai nap csak nagyon is töredékes megjegyzésekkel szolgálhat a pædagogia, épen nem teljes, kimerítő tájékoztatással. Magam meg ily alkalomszerű keretben még távolról sem ígérhetek egyebet pusztán gondolatkeltő észrevételeknél. Fogadják kérem elnézéssel őket; minden gondolatom reászorul és számít a jóakaró továbbfejtésre a szíves hallgatóság részéről; ha erre alkalmasnak mutatkoznak, legjobb tehetségem szerint talán megfelelttem ez ünnepi óra követelésének.

I.

A mult idők szemlájéből a legfontosabb okulást — azért említém első helyen — szolgáltatja az a tényállás, hogy a nők

társadalmi helyzetének bolygatása mindenkor egyidejű a nevelés céljainak és eszközeinek általánosabb vitatásával. Mindkét jelenség a fennálló életrend mély válságára vall; oly korokban mutatkoznak, midőn a hagyományos szokások és meggyőződések elvesztették hitelüket, de a közösségben vagy nincs elég képesség új eszmék alkotására, vagy többnyire csekély a lelki erő új irányok következetes érvényesítésére. Az irodalomban rendszerint megtaláljuk e válságos küzdelemnek kettős, együttjáró nyilatkozatát. Egyrészt a *szatira* fegyverét alkalmazzák a régi állapotok védői és az új törekvések hívei egyaránt — másrészt kalandos, *utópiás* életképek tervezésében keres megoldást a kísérletező elmélkedés. Sok tanulsággal járna, ha végig kísérhetnők az erkölcsbírálatnak és a remélkedésnek ezen küzdelmét főképen modern életünk folyásában, attól fogva, midőn — csak ismertebb nyilvánulásait említve — a latinos renaissance körében egyrészt *Erasmus* ostromozta kora ferdeségeit, a bohóság dicsőítésének színe alatt (*Encomium Moriae*, 1509); másrészt rokonlelkű társa, *Morus* Tamás, használja egy új világ rendjének vázlatában először az Utopia nevét (*De Optimo Reipublicæ Statu, deque Nova Insula Utopia*, 1516); vagy midőn már anyanyelvén *Rabelais* nagystilű, groteszk alkotásában, a *Gargantuában* együtt ad *szatirát* is, *utópiát* is (*Vie de Gargantua père de Pantagruel*, 1533). De ily széleskörű fejtegetés alig illenék bele alkalmi felszólalás keretébe; alkalmasabbnak látszik azért, ha tanulságul csupán azon első mozgalomnak idézem fel emléket, mely példaszerűségével reá nyomta örök időre, minden hasonló küzdelemre lelke bélyegét. Mai törekvéseinknek is megtalálni benne minden jellemző vonását.

A hellén szellemnek ama nagy válságát értem, mely rohamos közvetlenséggel azonnal kitört, miután Athén fénykorában spontán, teremtő erejéről tett bizonyosságot, egyaránt remekelve a művészet, irodalom és állami élet terén. Ez a válság a tudás eszközeinek megszerzésével törekedett erkölcsi újjászületésre; de midőn valósággal lerakta az emberi gondolkodásnak mindenkoron érvényes alapjait, tulajdonkép a nemzeti létnek ásta meg egyúttal sirját. Sokrates martíromsága ezen idők nagy jelzője — s ime ott áll, róla tanuskodva, az egyik oldalon az ostromozó bohózat nagymestere, *Aristophanes*, a másikon az idealizáló életrend első nagy elmél-

kedője: *Platon*. Tudvalevőleg annak művei közül egy, a *Felhők* (423. Kr. e.) a nevelés válságát hozza színre, amint az igaz beszéd régi módját, az őszinte szemérmesség fegyelmét védelmezi az új irány, a hamis beszéd álnok szemérmetlensége ellen; egy másik műve viszont, a *Nőuralom* (392. Kr. e.), bohózatos tréfalkozással a szép nem politikai és társadalmi törekvéseit mutatja be. Jellemző a közfelfogásra, az athéni démos hangulatára, hogy míg az első darabban végzetes bűnhődés éri az új nevelés hirdetőjét, ép Sokrates személyében, akinek a reményeiben csalatkozott paraszt-tanítvány rágyújtja feje fölé a házát; — addig a nők uralma mindennemű megtorlás nélkül érvényesül s csupán a vaskos tréfa bohóskodik a pajzán helyzetekben, melyeket a nők első politikai intézkedése, a vagyonszűköség és a szabad szerelem kihirdetése előidéz. Ugyancsak ezen irányzat, melyet a komédiaíró, mint a hagyomány öre, ostromozhatni vélt, jut kifejezésre Platon újításra törő elmélkedésének végső fogalmazásaiban (*Politeia*). Ideális állama, az emberi erkölcsiség ezen tökéletes szervezete, a hagyományos nevelés bírálatán meg az újabb tudós-képzés rendszeres kialakulásán akar fölépülni; társadalmi rendjében pedig épen a vezető osztályokat óhajtja felszabadítani a családi kötelék terhe alól, megszüntetve a személyes tulajdonon felül körükben nem ugyan a házasságot, de minden erkölcsi felelősségét, amennyiben a gyermekek nevelését teljesen kivonja szüleik befolyása alól és a közösségre bizza.

Ilyen jellemzetes alakot ölt tehát az elmék harcterén, az irodalomban az az új erkölcsstan, mely az emberiség történetében első ízben tűzi ki éltünk céljául az egyéniség tökéletes kifejtését, jogegyenlőséget követelve a közéletben minden rendi korlát ledöntésével, a magánéletben pedig szabad érvényesülést ígérve lelkünk minden magasabb mozgalmának. *Perikles* halotti beszéde (*Thukydides* II., 35—46.) — amint Spárta harci életfelfogásával szemben, a hellén arisztokrácia erkölcsének elítélésével, az athéni demokrácia fenségét dicsóíti és egyetemes érvényű tanulságát vallja — volt minden időkre szóló, első remek foglalatja az új humánus erkölcsnek, főleg közéleti vonatkozásaiban. Másrészt Sokrates példája — amint az önismeret fontosságának hirdetésével, tulajdonkép az egyéniség legfontosabb föltételének kialakításán fáradozott az ifjúság körében — irány-

adó jelszó maradt a nevelés terén minden azóta lefolyt századon át.

A kiváló államférfi és a nagy közoktató valóban legjellemzőbb képviselői az új életfelfogásnak, mely válságba ejtette a hellén hagyományos erkölcsiséget; az ő működésök jelöli leghatározottabban minden megszokott balvélekedéssel szemben az új ideált, az *igazság egyedüli uralmát*, magyar szavunk mindkét értelmében egybefoglalva az *igaz jogot meg az igaz tudást*. Csakhogy ők a cselekvésnek voltak mesterei, sokkal inkább az élő beszéd volt eszközük, semmint az írott szó. A bohózat erős nagy vonású rajzai és az utópia elvont következetessége mellett sokkal inkább elhalványodott a köztudatban a róluk szóló töredékes, összefüggéstelen, csekélyszámú adat, semhogy a két világtörténeti személyiség közvetlen hatását az utókorra is átvihette volna. Az ő életökben azonban egy adat sem igazolja, mintha valamelyikök, midőn a nő egyéniségének is elismerte jogát, valamiképen más működési tért jelölt volna ki számára, a családi körön kívül.

Periklesz az említett beszédében a nők természetéhez illőnek csupán oly magatartást mond, amelynél fogva férfiak közt — akár jóban vagy rosszban — mennél kevesebb szó esik róluk. Athéni hallgatóságának kétségkívül e mondására önkéntelenül eszébe juthatott az a kiváló nő, akit közfelfogás és régi szokás ellenére hitvesévé tett ünnepi szónokuk, hiszen a mende-monda később is — egyik platonai beszélgetésből tudjuk (Menexenos) — ép erről a beszédéről állította, hogy tulajdonkép Aspasia készítette férje számára. Róla bizony kelletténél több említés történhetett a férfiak között s bizonyára az asszonyok közt is; férjével együtt a bohózatírók sem kímélték, de nyilván önhibája nélkül. Értelmessége és okossága, főleg országos ügyekben lehetett az, — mond Perikles későkori életírója (Plutarkhos), midőn róla megemlékezik — ami által Perikles szívét megnyerte; hisz még Sokrates és barátjai is ily tárgyakról szívesen társalogtak vele; tisztelői pedig azzal tanuskodtak tisztessége mellett, hogy nejeiket is elvezették hozzá, hadd világosítsa fel őket a családiasság és a háztartás kötelmeiről. Maga Sokrates egyik fejtegetésében, mely a háztartás körül forog (Xenophon, Oikonomikos, 3., 14.) a nő tisztére és erényességére vonatkozólag azt igéri beszélgető társának: «Majd összehozlak

Aspasiával; ő minderről több tapasztalattal oktathat majd ki, mint jó magam.» Az ó világ egyébként mindvégig kevés értelmességet tanusított az olyan házasság iránt, mely «a szív ügye». Őt teljes századdal később még ugyanaz a történetíró mint bámulatos tényt említi, hogy Perikles mennyire szerette Aspasiát, mert akár elment vagy hazajött a tanács teréről, mindennap csókkal búcsuzott el tőle és csókkal üdvözölte.

Sokrates viszont minden alkalommal, valahányszor a nők tisztéről folyik a szó, egyenesen a férjet teszi első sorban felelőssé hitvesének erkölceiért. Egy esetben, ünnepi lakomán, melyet a nagy athéni versenyek alkalmából ültek meg vig társaságban s amelyen egy ügyes táncosnő mutatta be készségét, tánc közben vagy tizenkét karikat dobva fel kimérten, hogy ütem szerint ismét felfogja, így nyilatkozott az athéni bölcs (Xenophon, Symposium, 2., 9.): «Bizony mint minden egyében, úgy ebben is, amit e leány végez, világosan kitűnik, hogy a nő természetete nem rosszabb a férfiénál, bár csekélyebb is az ereje és a belátása. Azért ha van valamelyiteknek felesége, bizvást oktassa mindenben, amiről kívánja, hogy tudománya legyen.» Tréfás incselkedéssel veti közbe a cinikus bölcselkedés alapítója: «Ej, Sokrates, ha ez a véleményed, miért nem neveled magad Xanthippét, hanem élsz tovább oly asszonnyal, akinél nincsen, de, azt hiszem, nem is volt és nem is lesz en makrancosabb nő a világon?» «Azért, mert látom, — volt a válasz — hogy akik lóidomítók akarnak lenni, nem a legnyájásabb, hanem a vadabb természetű lovakat kezelik. Azt hiszik, hogy ha ezeket féken tudják tartani, a többiekkel is könnyen elbánhatnak. Így magam is, aki az emberekkel élni és elbánni óhajtkozom, őt vettem nőül, biztos tudatában annak, hogy ha vele el tudok lenni, minden más emberrel is könnyen elbirok majd.» Nem mondta ezt, jegyzi meg a közlő, a mester hű tanítványa, minden célzás nélkül.

A nő és férfi lelke természetes egyenlőségének az elve, amint itt Sokrates kifejezte, szolgált ugyan irányadással Platonnak is állama szervezésének terveiben a nő helyzetére és nevelésére nézve; de nem kétséges dolog, hogy mint egyéb tekintetben, ebben is inkább Arisztoteles fejezi ki Sokrates céljai irányában a hellén fejlődés eredményeit. Ő egyenest az állami közönség érdekében vallja szükségét annak, hogy a családi kö-

telékben fejlődő szeretet és kegyelet maradjon alapja a polgári társadalomban is fontos testvériségnek, mely különben ki nem alakulhat. Történeti belátással különbözteti meg a család körében az úri, a hitvesi és az apai viszonyt egymástól. (Politika, I. 5.) Valóban, jegyzi meg, felesége és gyermekei fölött is uralmat gyakorol a férfi, de mint szabad lények fölött és korántsem ugyanazon módon, mert míg a szolga felett despotikus a hatalma, a nő felett politikai, azaz Arisztoteles pontos meghatározása szerint egyenlő jogon alapuló, gyermekei felett pedig királyi az uralma, azaz szeretete és fejlettebb erkölcsé szerint gyakorol hatalmat. A nő és a férfi erényességének egyenlőségét pedig csak úgy értelmezte Arisztoteles, hogy mindegyik sajátosságának tökéletes kifejlését jelenti; mint egyáltalán minden egyesnek a világon, kell hogy úgy a nőnek is meglegyen a maga egyéni jelessége. Igen sajnálhatjuk, hogy minden későbbi korok e nagy tanítómesterének a művéből nem maradtak fenn azok a részek, melyek ép a férfi és a nő, az atya és gyermekei viszonyát tüzetesebben tárgyalták és mindenikre nézve kifejtették volt, mi az illetők sajátos erényessége, kölcsönös viszonyukban mi a szép és mi a rút s hogy mily eszközökkel kell a jóra törekedni, a rosszat pedig kerülni. (Polit. I., 5., 11.) További fejlődésében az emberiségnek hiányzott ekként, nem minden kára nélkül, Platon utópiájának szükséges ellensúlya. Középkori művelődésünk alig követte volna oly megnyugvó bizalommal, aminővel tette, Platont, mind a rendi besosztásának megokolásában, mind abban, hogy vezető rendjének uralmát a családi élet tilalmához fűzte. Reánk maradt a feladat, hogy saját erőnkől pótoljuk a hiányt s úgy amint bizonynyal Arisztoteles is eljárt módszere értelmében, a történet tanulságait hasznosítsuk a felmerült nehézségek elhárításában, erkölcsi problémáink megoldásában.

II.

A család volna ekként — minden más történeti visszpillantás szintén igazolná — a női hivatás sajátos tere, s a nőkérdés helyes megoldásának mértékéül azt a tekintetet kellene elfogadnunk, mennyiben segíti elő a családi élet erkölcsösebb alakulását. Bizonyára így kell tennünk; csakhogy nem

szabad — családot és házasságot mintegy azonos fogalomnak véve — pusztán természeti tények kényszerűségét látni a két nem viszonyában, mely felfogással pl. *Rousseau*, a természetes nevelés apostola, nem is tud más célt kitzüni a nőnevelésnek, mint hogy férj számára fejlődjék (*Emile*, V. könyv). A család a történeti életnek tudatos terméke és a polgárosodás haladásával mindinkább gyarapodik erkölcsi tartalmában. Már *Aristoteles* szembe állítja a barbár családéletet a hellén életfelfogással (*Polit.*, I. 1, 5). Náluk — úgymond — a nőnek és a szolgának ugyanaz a helyzete, s ez onnan ered, mert nincs meg a barbárokban az, a mi természettől fogva uralomra hivatottá teszi az embert; a házasság náluk tehát inkább két szolgálék kapcsolata. Mi a mai műveltségünk körében, történetünk hosszabb folyásánál fogva és még inkább az egész föld kerekéségén történt meghonosodásunk által sokkal változatosabb tapasztalattal rendelkezünk a régiéknél minden társadalmi intézményt illetően és így a család sokféle alakulatáról is. Azonban lehetséges az elmélet megkönnyítésére és következtéseink egyetemesebb érvényességének érdekében a káprázató sokféleséget néhány fogalomszerű fő típusba összevonni és bizonyos fejlődésszerű törvényességre utalni alakulásukban. Két típusát, nagy változatoságban, átélte már az emberiség történeti küzdelme folytán, a harmadiknak megalkotásában fogyatékosnak mutatkozott az ókor erkölcsi ereje, tulajdonképp mi magunk fáradozunk benne már modern életrendünk hajnala, az ókor utolsó renaissancea óta.

A fejlődés kezdő fokán, míg a népelet a törzsi szerkezet egyszerű formáiban mozog, a család valósággal csak gazdasági intézmény. A két nem természeti sajátosságához mérten osztozik meg ekkor a fentartás és megélhetés munkájában. Harci feladatai, melyekben a személyes bátorság a döntő, támadásban és védelemben, mint vadászat és háborúskodás, a férfira jutnak; a nő végezi mindazt, ami kézügyességet, iparos gondozást követel. Általában mondható, hogy minden tevékenység, mely a nyugodt, helyhez kötött élet lehetőségét megadta, s így alapját vetette a polgárosodásnak, eleinte női foglalkozás volt: pásztorokodás, földmivelés, szövőipar egyaránt. A közművesség munkái közül talán csak a fegyverkovácsság férfitalálmány. A gazdasági élet ilyenén megoszlása tényleg a két nemnek bizonyos fokú

egyenlőséget biztosított; mindenik önálló a maga körében: az asszony ez időben igazán feleség. S amint a szolgaság is elhelyezkedik a törzsi szervezetben, egyrészt a férfi vezeti a harcba fölfegyverzett szolganépét, másrészt a nő is úr a sátor vagy palota belsejében szolgálói felett. A gazdálkodás erénye vonul végig e fokon a nép minden intézkedésében. Mai napig megőrizte nyelvünk, — mely egyébként az idegen «cseléd» kölcsönszóból alkotta meg a «család» nevét, amint hogy cselédeinek nevezi a parasztgazda összeségben házanépét, feleségét és gyermekeit, — amaz időkből — azt a kifejezést, hogy a férjhez menendő leány eladó; valóban a házasság ez időekben leányrablás vagy vétel útján történik. A gyermekeit is főképen a segítség szempontjából becsüli meg e fokon az ember; áldásnak veszi a szaporodásukat, ha vagyongyarapodással jár, míg a kitételőket, sőt gyilkolásukat is jogos eljárásnak tekinti, ha fenntartásuk túlságos terhet okozna vagy hacsak nélkülök is biztosítható a törzs fennmaradása. Kölcsönösség, viszonyosság: jóéért jót várhatsz, sértést meg kell torolnod, ez az erkölcsi mérték, mely szeretet és kegyelet híján szabályoz minden emberi vonatkozást, férj és nő viszonyát, szülő és gyermek kötelezettségét.

A terjedelmesebb népelet megoszlásával, a rendi élet kifejlésével alakul meg a család második típusa: ekkor főképen társadalmi, jogi intézmény lesz, vallásos és törvényes rendelkezéssel létesülő és védett közösség. Az állami keretbe foglalt népességnek elemi szerve e fokon a család; fennmaradása fontos közérdek; a házasságkötés pontos szabályozása, a családi jogok és köteleességek szigorú mérlegelése, a törvényszerű hűség és engedelmesség biztosítása: az erkölcsi rend főcélja. A római gens és familia ezen típusnak legfejlettebb, világtörténeti jelentőségű alakja; de megtalálni ép úgy a hellén művelődésnek, mint a magunk középkorának intézményeiben, még a részletekben is analog másait. A nő élete a történet ezen stádiumában látszólag némiképp szűkebb körre szorult, mint az előbbi gazdasági fokon; benne már nem annyira feleség, de annál nagyobb tisztelet tárgya mint anya, matrona; Róma története Coriolanus és a Gracchusok anyjának emlékében őrzi a női hivatás ily szép teljesítésének dicsőségét. A gyermekek közül is előtérbe lép a politikai életre hivatott fiú, a családi örökös; de hiánya pótlásának megvannak törvényes módjai: örökbefogadás vagy fiúsítás.

Aránylag későn, csakis a kifejlett egyéniség értékének felismerésével, a művelődés azon fokán, mely a nemzeti lét keretében a jog uralma alatt keresi biztosítékait minden személyiségre teremt lélek érvényesülésének, alakul ki a család azon felfogása, mely benne nevelőközösséget lát, az emberi közműveltség, a teljes humanitás kifejlésének intézményét. Minő ezen ujjonnan még megalkotandó családtípus erkölcsi rendje, azt az elmélet, mely csak létezőt értethet meg, de létesítendő meg nem teremthet, nem részletezheti; a pædagogiai gyakorlat feladata, amennyiben megérti az elmélet követeléseit, hogy a ház, az iskola és a közélet körében hozzájáruljon kialakulásához. A nő szerepére nézve azonban, mely reá e nagy munkában vár, mi magyarok abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy nem kell messze keresnünk a felvilágosítást. A család igaz jelentőségének és benne a nő hivatásának fölismerése rendszeren együtt jár a nemzeti összetartozás eszméjének ébredésével. A mi nemzeti létünk nagy ébresztője is, bár gazdasági kérdés taglalásával vélte legelőbb felriaszthatni szunnyadó népe lelkét, a hitelről szóló első nagy művét a nőknek ajánlotta, honunk szebblelkű asszonyainak, tisztelete és szeretete jeléül, s ezen ajánlatban határozottan megjelöli a nők helyét, tisztét és feladatát a nemzeti élet körében. Engedjék meg szívesen, hogy felidézsem ez alkalommal, midőn egy jeles magyar nő emlékének hódolni készülünk, újra Széchenyi szózatát: «Annyi nemes és szép, ami az emberiséget felemeli, a ti nemetek műve. Ti vizitek karjaitokon életbe a kisdéd növendéket s jó polgárrá nevelitek; a ti nemes tekintetekből szi a férfi lelki erőt és elszánt bátorságot. S ha léte alkonyodik a haza ügyében, ti fontok koszorút homloka körül. Ti vagytok a polgári erény s nemzetiség védangyali, mely nélkülök, bigyjétek, soha ki nem fejlík vagy nem sokára elhervad, mert ti vontok minden körül bájít és életet. Ti emelitek egekbe a port s halhatatlanságra a halandót. Üdv és hála nektek!»

S a nagy lélek e szavai után talán nem vétek a kegyelet ellen, hogyha még szózatának rövid foglalataképen egy nem kevésbé nagylelkű nőnek szavait idézem, annak, aki a nőnevelés kérdéséről elmélkedve — sajnos csak töredékes műben — legtöbb történeti érzékkel s korunk erkölcsi törekvéseinek legigazabb méltatásával formulázta céljait. (Mme de Remusat, Essai

sur l'Education des Femmes, Paris 1903. 55 l.) Polgári minőségét — mond *Mme de Remusat* — úgy kell tekintenünk mint a férfi társas létének legfőbb indítékát. A nő hivatása viszont összefoglalható e két nem kevésbé nemes címben: ő egy polgárnak felesége és anyja. Ha ebben a minőségben megadja neki a közvélemény mindazt a tekintetet, melyre jogosultnak érzi magát, ha nevelése arra irányul, hogy megszerezhet minden szükséges eszközt hivatásának teljesítésére; akkor nem lesz oka többé panaszkodni róla, hogy mily osztályrésze jutott a földön.

Mi már most az ily nevelésnek a helyes módja? mik eszközei és eljárásai? Engedjék meg, hogy az ebbeli részletes fejtegetéseket társulatunk munkás üléseinek tűzzük ki napirendjére; magam e helyről a történet tanuságainak még csupán általános vonatkozásaira utalhatok.

*

Azt hiszem, nem lehet nehéz szerintök népeletünk alsóbb és felsőbb társadalmi rétegeiben is fölismerni a család erkölcsi felfogásának ama két első fokozatbeli jellemvonásait, melyeken művelődésünknek át kellett menni, mielőtt az újabb, magasabb törekvéseknek tudatára juthatott. Alsóbb néposztályaink számára a családalapítást és fenntartását mind mai napig nagyobbára gazdasági tekintetek döntik el; életmódjuk is megengedi, vagyoni állapotuk meg többnyire megköveteli a nők és gyermekek segítő közreműködését; nélküle alig volna fenntartható az életük közössége. Felsőbb rétegeinkben viszont, ahol háttérbe léphet a tisztán gazdasági szempont, a családalakítás legális, szerződészerű erkölcsi uralkodók. Nem a házasságok egyéni lelki szüksége dönt, hanem családjaik társadalmi érdeke; a nő magatartásában, a gyermekek nevelésében pedig első sorban a szociális illendőségnek és szokásoknak követelése irányadók; kizárólag állása tisztességének megőrzése vagy emelése vezeti a családfőt magánéletének, háztartásának berendezésében; arra, hogy vele magának és övéinek személyes, benső értékét gondozza és folytonosan növelje, legkevésbé sem gondol. Ma még a közfelfogás köznevelésünkben sem méltányol egyéb dolgot, mint a szakszerű előkészületről szóló oklevelet, mely társadalmi állásra jogosíthat; a műveltségnek, a nemes erkölcsnek, mint magában is becses, önértékű birtoknak nem ismerjük lelki szükségét.

Ekként közoktatásügyünk rendje nem igen segít bennünket a nagy feladat megoldásában, mely a családi élet magasabb, legjelentősebb alakjához emelné fel legalább társas életünk jobbait; legkevésbé törődik pedig vele nőnevelésünk igen fogyatékos, kezdetleges szervezete. Ennek első nagy kötelessége volna, hogy legalább az általános, nem szakszerű műveltséget szolgáló intézeteinkben fiú és leány, férfi és nő egyenértékű oktatásban részesülhessen. Mi pedig mintegy elvszerűen összes leányiskoláinkat kevesebb tanfolyamuakká szerveztük a fiúiskoláknál minden fokon egyaránt, mintha abban biznánk, hogy mivel tudvalevőleg a nő testi fejlődésében korábban éri el a teljességet, lelke is rohamosabban birkózhatik meg a közműveltség elemeivel. Ezt tesszük tanügyünk középfokáig; az egyetemet pedig szintoly elvszerűen elzárjuk minden nő elől, ki ott személyes művelődése érdekeit keresné; csak aki kenyérszerzésre vállalkozik, nyer a tudomány e szabad hajlékaiban, nagy nehezen, mintegy kegyelemből bebocsátást. A nőre nézve tudós társadalmunk elégségesnek véli, ha egy-egy órán jóllakatja valami szabad egyetemi előadásban vagy társasági ülésen tudományának hulladékos morzsáival, de terített asztalai mellett nem látja szívesen. Általában szűkebbre mérjük, többnyire silányabb anyagból is a nő szellemi táplálékát; nagy hivatásának, korunk követelései értelmében, melyek megkívánják, hogy teljes mértékben tudja felfogni és méltányolni a nemzeti munkásság minden nemesb törekvését — ily alapon hogyan felelhetne meg?

De a nevelés szorosabb körén túl is talán útmutatást szolgáltat a családi élet fejlődésének fentebbi vázlata, különösen a nő felszabadítása, a feminizmus mozgalmainak megítélésére. Tagadhatatlanul fontos szempont lehet a megélhetés kényszerűsége arra, hogy a gazdasági élet terén mennél több pálya nyíljon meg a nők előtt is; de másrészt megfontolandó, hogy ez úton erkölceinket ép a családi élet bensőségének és emelkedettségének rovására visszafejlődés ne érje. Nem a munkásnő a való nőiség ideálja. A kenyérkereső asszony csak bajtársa lehet férjének, de nem minden nemesb erényben vele vetélkedő, együtt gyarapodó hitvestársa. A pædagógus mindenképen több rokonérzéssel fogadja a nemesebb erköles érdekében azokat a törekvéseket — még ha szociálista ízüek is — melyek oly gazdasági átalakulást vesznek célba, hogy minden nő és gyermek

egyáltalán felszabaduljon az egyoldalú munkának lelket korlátozó kényszere alól, hogy mindkettejük teljes ereje és ideje ép erkölcsaink nemesítésének állhasson szolgálatában. Teljes szimpátiával viselkedhetünk a nők barátjainak olynemű tervei iránt is, melyek megrögzött balitéletekből vagy idejemult, korlátolt életfelfogásból eredő korlátok eltávolítását sürgetik a nő személyiségének teljes érvényesítése végett — azonban ez irányban szintén megfontolandó, hogy minden erkölcsi emelkedés csakis alsóbb fokozatok elérése alapján történhetik; így az igaz lelki szabadság, tisztán a lelkiismeret szavát követő moralitás sem érhető el minden törvényszerűség mellőzésével. Csak aki a közösség jogát elismeri és törvényes rendjének önként aláveti magát, tarthat jogot azontúl viszont önálló egyéniségének elismerésére. Mennyiben nem állják útját mai társadalmi kereteink sem annak, hogy még magában álló nő is áldásosan kifejtse személyes tulajdonságait és sikerrel szentelhesse erejét és lelkét egyesek boldogításának vagy nemzeti közügy felvirágzásának, arra számos jelesünk ad folyvást példát a magyar nők sorában; nem csekély érdemet szerzett ezáltal épen az a nő, akinek ma hódoló tisztelettel megújítjuk emlékét.

Avval a reménnyel tehát, hogy elmélet és példa együttesen könnyebben megnyeri a követők szívét és a kitartó buzgóságot jobban fenntartja, még csak bocsánatot kérek fejtegetéseim netaláni hosszadalmasságáért — és megnyitom társaságunk XIV. közgyűlését, átadva a szót illetékes ünnepi szónokunknak.

A Társaság nagy figyelemmel hallgatta az előadó tudós fejtegetéseit s ennek befejezésével tapssal és tetszésnyilatkozatokkal fejezte ki köszönetét az értékes előadásért.

II. *Katonáné Thuránszky Irén* felolvasta emlékbeszédét *Zirzen Janka* tiszteletbeli tag felett. (L. folyóiratunk jelen számában).

A mindvégig vonzó és érdekes előadást a nagygyűlés élénk figyelemmel hallgatta s a beszéd végeztével az előadót tapssal jutalmazta. Elnök a Társaság nevében köszönetet mondott az előadónak.

III. *Gyulai Ágost* titkár a Társaság múlt évi működéséről a következő jelentésben számolt el:

Tisztelt Társaság!

Társasági életünk egy újabb esztendejének, a XIV-iknek lezártaival ismét szerencsém lévén e helyről fölszólalnom s a

Társaság egyévi munkálkodásáról számot adnom a t. nagygyűlésnek, — igaznak érzem azt a tapasztalatot, hogy tudományos társulatok életerejét s haladását nemcsak az anyagi javak gyarapodásában, sőt nemcsak kizárólag a társasági élet során végzett szellemi munka mennyiségében kell keresnünk, hanem abban a nemzeti étellel való harmonikus együttműködésben is, melyre minden — még a leginkább elméletet űző tudós társaságnak is törekednie kell. Csak ennek a kapcsolatnak sikerültével és állandósultával gyarapodik, fokozódik valóban a tudományos társaságok szellemi értékének hatása.

Ha, — Társaságunk életének elmúlt majdnem három lustrumát szem előtt tartván s tudván, mely eszmeáramlatok, mely magyar pædagogiai s oktatásügyi tervek elméleti tárgyalásai foglalkoztatták leginkább ez idő alatt Társaságunkat, — az előbb említett szempont szerint vizsgálom azt, mutatkoznak-e jelei az életben, a gyakorlatban azoknak az eszméknek, melyek bennünket annyi időn át érdekeltek, némi megnyugvással, sőt örömmel állapítom meg, hogy a lefolyt esztendőben nem egy régi vetése Társaságunknak kalászbába hajtott, sőt egyik-másik érett termést is hozott. Azokra a mult évben történt tanügyi intézkedésekre vagy teljesen kész s csak intézkedést igénylő tanügyi reformokra gondolok itt, melyeknek több évi előkészítésében Társaságunk föl-olvasásaival, tárgyalásaival, vitatkozásaival, folyóiratának cikkeivel élénken részt vett. Nem hagyhatja ugyanis Társaságunkat érdeklődés nélkül sem az az utasítás, mely középiskoláink érettségi vizsgálataira vonatkozólag az elmúlt év legutolsó napjaiban megjelent, sem a tanítóképzőintézeti tanárok képzésének és képesítésének teljesen kidolgozott, mindnyájunk előtt ismeretes s csak közzétételre váró szabályzata, sem az új népoktatási törvényjavaslat, mely az elmúlt év folyamán némileg új formát öltve ismét a megvalósulásra törekvés igényeivel lép föl, sem az egységes jogosításu középiskola kérdése fölött tartandó ankét hire, — mert hiszen mindezen említett, részint megvalósult, részint az élet ajtaján kopogtató reformok sok gondot adó, de másrészt igazán becézett gyermekei voltak Társaságunknak. Az elmúlt 14 éven át a középiskolai érettségi vizsgálat reformjának kérdésével havi ülésünk 3 felolvasásában és folyóiratunk 7 cikkében foglalkozott Társaságunk, a tanítóképzőintézeti tanárok képzésére 9 fölolvasásunk és 16 nagyobb cikkünk vonatkozott, a

népoktatási törvény revíziójára 9 fölolvadás és 13 cikk, a középiskola reformjára 6 fölolvadás és 19 nagyobb értekezés, azonkívül mindegyik kérdésre számos apróbb közlemény is. Mindezen elméleti fejtegetések során Társaságunk szellemi műhelyéből sok gondolat került forgalomba, melyek közül nem egy bizonyára életrevaló volt s megérdemelte vagy meg fogja érdemelni, hogy megvalósuljon.

Ime, tisztelt Társaság, ebből a szempontból látom Társaságunkra nézve is érdekesnek, eddigi munkássága irányát approbálnak az elmúlt év tanügyi történetének néhány jelenségét s ebben látom bevezetésül mondott tétellem igazolását és egyúttal bizonyítékát annak, hogy a legszomorúbb politikai állapotok közepette is csöndesen, állandóan dolgozván a jövőendő magyar nemzedék boldogítását célzó törekvéseken, Társaságunk a maga szerény tehetségehez képest az elmúlt évben is fontos hivatást teljesített.

E hivatás teljesítésében kifejtett munkásságnak egyrészt jutalmául, másrészt új erők eredő forrásául kell tekintenünk azokat a kitüntetéseket, melyek egyes kiváló tagjainak hivatali vagy társadalmi előhaladásában Társaságunkra is dísz hoztak és fényt derítettek. Nem lehet kicsinyelnünk azt az erőt és tekintélyt, melyet *Molnár Viktor* tiszteleti tagunknak a Közoktatásügyi Miniszterium államtitkárává, *Fináczy Ernőnek*, Társaságunk elnökének a Közoktatási Tanács vezető alelnökévé, továbbá az Orsz. Középiszkolai Tanárvizsgáló-Bizottság alelnökévé, *Eródi Bélának*, Társaságunk alelnökének szintén az Orsz. Középiszkolai Tanárvizsgáló-Bizottság alelnökévé való kinevezése, *Berzeviczy Albert* tiszteleti tagunknak a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé, *Heinrich Gusztáv* tiszteleti elnökünknek a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárává választása s *Mayer Béla* rendes tagunknak a szatmári püspökségre történt kinevezése Társaságunknak kölcsönöz. E férfiak, kiknek úgyszólván egész eddigi élete a magyar tanügy szolgálatában telt el, Társaságunk életében is mindenkör előkelő és munkás helyet foglaltak el s azért mindnyájunk rokonszenve kíséri őket kulturális munkálkodásuknak megnyílt új szakaszában.

Mindezek a tárgyi és személyi motivumok, melyek egy-egy Társaság életében az illető tudománykör iránti szeretetet s lelkesedést még inkább fokozni vannak hivatva, a Magyar Pædagogiai

Társaságban az elmúlt évben is élő erőként működtek. Mert — rátérvén Társaságunknak szorosán vett belső szellemi életére — örömmel állapítom meg, hogy a magyar pædagogiai tudomány iránti érdeklődés valóban nem csökkent köztünk az elmúlt esztendőben sem. Mutatják ezt első sorban eléggé látogatott, sőt helyvel-közzel nagy közönséget gyűjtő havi fölolvásó üléseink, mutatja folyóiratunk fokozatos haladása, mutatják egynemely, régi hiányokat pótolni szándékoló újabb irodalmi tervek, melyek az elmúlt évben szintén egy-egy lépéssel közelebb jutottak a megvalósulás stádiumához.

Üléseink, melyeknek száma 1 nagygyűlésen kívül 8 fölolvásó, 1 elnöki, 3 zárt és 2 bizottsági ülésben határozódik, változatos és érdekes tárgysorozattal foglalkoztak. Fölolvásó üléseink napirendjén tudományos előadások szerepeltek és pedig 1 emlékbeszéd, 12 értekezés, köztük 3 székfoglaló és 1 pædagogiai érdekű nagyobb indítvány; egyéb üléseinken pedig részben általános pædagogiai mozgalmakra, részben a Társaság ügyeire vonatkozó eszmecserék kerültek szőnyegre.

Fölolvásó üléseink anyaga részletesen a következő volt:

Jan. 21-én: Fináczy Ernő előadása Az elméleti tanárképzésről.

Febr. 18-án: Körösi Henrik székfoglalója: Kovács Albert emlékezete és *Somogyi Géza* székfoglalója Nemzeti iskola címen.

Márc. 11-én: Weszely Ödön fölolvásása Grammatika és pædagogia címen és *Kemény Ferenc* indítványa egy tanügyi kongresszus érdekében.

Ápr. 8-án: Pauler Ákos székfoglalója Az erkölcsi oktatás elméletéről és *Kemény Ferenc* Benyomások és tanulságok a st.-louisi világkiállítás tanügyi csoportjáról c. előadása.

Máj. 20-án: Tóth Rezső értekezése A magyar ifjusági irodalomról és ifjusági könyvtárainkról és *Juba Adolf* fejtegetése e címen: Az iskolaorvos tanítson-e?

A nyári szünet után *okt. 21-én: Geöcze Sarolta* tanulmányozta Az iskola socialis feladatairól és *Nagy László* előadása *A gyermekművészetről*.

Nov. 18-án: Körösi Henrik fölolvásása A német-svájci osztatlan népiskoláról.

Végül *dec. 16-án: Walter Gyula* értekezése *Vittorino da Feltréről*.

A lefolyt esztendőben is folytatván a régebben megkezdett szokást, hogy meghívóinkat széles körben terjesztjük s tagokon és egyes személyeken kívül főleg iskoláknak is elküldjük, általában sikerült üléseink látogatottságának eddigi nivóját föntartanunk, miben szerencsére az elmúlt év úgyszólván minden érdeklődést abszorbeáló s a közönséget általában lehangoló politikai állapotai sem okoztak káros változást.

E tekintetben tehát megnyugvással számolhatunk be a Társaságunk iránt az elmúlt évben nyilvánult érdeklődésről.

Társaságunk munkásságának azonban mégis folyóiratunk volt szélesebb körű érdeklődést szolgáló mezeje s ezért Társaságunk elmúlt évi haladásának súlya természetesen ezuttal is folyóiratunkban volt. A *Magyar Pædagogia* ezuttal is megtartván 40 ivnyi terjedelmét, mely a Társaság anyagi erejéhez képest ez ivszámban végleg állandósítva van, arra törekedett, hogy minőségi tekintetben folytonosan haladjon és emelkedjék. Az elnökség az elmúlt évben ismét meleg érdeklődéssel vevén részt a folyóirat gondozásában, valóban e fáradság jutalmául tekinthetjük azokat az elismerő nyilatkozatokat, melyeket a lefolyt esztendőben komoly pædagogiai tekintélyektől, tanügyi életünk egy-egy korifeusától hallottunk folyóiratunk tudományos nivójának újabb emelkedésére vonatkozólag.

A *Magyar Pædagogia* elmúlt évi tartalma 40 munkatárs tollából került ki és a következőképen alakult: Az önálló értekezések száma 34 volt; a hazai irodalmi műveket tárgyaló ismertetéseké 25, a külföldieké 8; folyóiratunk ezenkívül 14 nagyobb külföldi pædagogiai organumnak, köztük 7 eddig nem ismertett folyóiratnak tartalmát kivonatolta részletesen 20 közleményben; 3 közleményben teljes könyvészetét adta az 1904. évi külföldi pædagogiai irodalomnak s összesen 40 kisebb közleményt hozott; ezenkívül az alapszabályok rendelkezése szerint állandó rovatot tartott fönn a Társaság hivatalos közleményei számára.

Folyóiratunk ezekből láthatólag — főképen a külföldi pædagogiai irodalom teljes könyvészetének fölkarolásában s a külföldi szakfolyóiratok szélesebb körű megfigyelésében — még erélyesebben látott hozzá programmja azon pontjának megvalósításához, hogy a külföld példaadó pædagogiai eredményeinek figyelmes és beható szemmel tartásával szolgálja a magyar nevelés és oktatás ügyét.

Társaságunk szellemi életének e rendes nyilvánulásain kívül egy régebbi programtöredékünk beváltására törekvő újabb lépést jelent az a tervrajz, melyet a *Monumenta Hungariae Paedagogica* érdekében kiküldött bizottság megbízásából Társaságunk elnöke 1905-ben kidolgozott s melyhez hozzászólni s melynek megvalósításához hozzáfogni rövid idő múlva alkalmas lesz Társaságunknak. Ide tartozik továbbá az a megállapodás, melyre a magyar pædagogiai irodalom évenkénti könyvszerete ügyében egy munkatársunkkal jutottunk, ki ezentúl minden esztendőben az előbbi év teljes magyar pædagogiai repertóriumát közölni fogja folyóiratunkban. Ily módon ismét segít Társaságunk tagjainak buzgósága pædagogiai irodalmunk némely hiányain, bár az terv, mely legelőször már 1892-ben Badics Ferenc rendes tagtársunk indítványában fölmerült, t. i. egy kimerítő teljes magyar pædagogiai repertorium, még mindig a pia desideria közé tartozik.

Itt is meg kell említenem végül 1905. évi társasági életünk egyik mozzanataként Kemény Ferenc tagtársunk indítványát egy tanügyi kongresszus érdekében, mely élénk és tanulságos eszmeeserére adott ugyan alkalmat, de melynek megvalósításáról főleg a politikai válság kényszerítő körülményei miatt egyelőre le kellett mondania Társaságunknak.

A Magyar Pædagogiai Társaság elmúlt esztendei életének egyik örvendetes momentuma új erővel, új tagokkal való növekedése is, bár ezzel szemben ellensúlyozó szomorú veszteségeinkről is be kell számolnom.

1905. évi nagygyűlésünk az előző esztendő folyamán megürült tagsági helyek egy részét betöltvén, egyhangu választás útján új rendes tagokkal gyarapította sorainkat. A Társaság akaratából ily módon rendes tagtársainkká lettek *dr. Pauler Ákos* pozsonyi jogakadémiai ny. r. tanár és budapesti egyetemi magántanár, a philosophiai és pædagogiai tudományok hivatott művelője, *Rombauer Emil* c. főigazgató, a budapesti V. kerületi főreáliskola igazgatója, középiskolai ügyünk régi buzgó harcosa és *Dreiszigler Ferenc* kalocsai tanítóképzőintézeti igazgató, a gyakorlati pædagogiai irodalom szorgalmas munkása, mindhárman régi külső tagjai Társaságunknak, kiket ezúttal új minőségükben szívesen üdvözöl soraink között Társaságunk.

Meggyarapodott tagjaink száma 78 külső tagnak belépése

által is, főképen azon taggyűjtő akció következtében, melyet az elmúlt évi elnökségi ülés egyik határozatából olyan módon indítottam volt, hogy 1905 derekán egyelőre 2000 személyre szóló belépési fölhívást küldtem szét a felekezeti középiskolák tanáraihoz s az elemi iskolák egy részének tanítóihoz. E fölhívások eredményéül mutatkozott az elmúlt év folyamán az említett nagyobb számú jelentkezés, miáltal új külső tagjaink a magyar tanügy munkásainak két említett osztályából kerültek ki. Társaságunknak reménye lehet, hogy a legutóbbi hetekben szétküldött újabb 2000 fölhívás hasonló aránylagos jó eredménnyel fog járni.

Ez örvendetes gyarapodások után azonban, t. Társaság, nem hallgathatom el ama szomorú veszteségeket sem, melyek sorainkat az elmúlt 1905. esztendőben újra megritkították. Ha a kérelhetetlen halál ezúttal kissé kiméletesebb volt is, nem csekély a fájdalom, melyet 1 tiszteleti, 1 alapító s 2 rendes tagunknak, Társaságunk mindmegannyi oszlopos tagjának elhunytá fölött érezzük.

Tiszteleti tagjaink sorából az elmúlt évben elvesztettük *Szász Károlyt*, a jeles költőt, író-t és kulturpolitikus-t és egykori lelkes tanárt, ki a magyar művelődés nem egy ágában maradandó érdemeket, a magyar irodalom történetében halhatatlan nevet vívón ki magának, mint 12 éven át tiszteleti tag Társaságunknak is valódi díszé volt. Az ő emlékezetének a mai szerény titkári megemlékezésnél ünnepélyesebb formában való elmaradhatatlan följújtásával Társaságunk annak idején bizonyára önmagát fogja újra megtisztelni.

Szomoruan érintette Társaságunkat *Kuncz Adolfnak*, a csornai premontrei kanonokrend prépostjának elhalálózása is, kiből nemcsak hazánk egyik jeles tanítórendjének áldozatkész fejét s több jónevű magyar középiskolának legfőbb pædagogiai vezetőjét, hanem Társaságunknak is egyik legelső jötevőjét és alapító tagját tiszteltük.

Rendes tagjaink közül elhunyt *Somlyay József*, a Magyar Tanítók Országos Bizottságának elnöke, a magyar tanítóságnak 30 évnél tovább vezető szerepben működő régi lelkes tagja, ki különösen a magyar néptanítói kar anyagi és társadalmi helyzetének érdekében igen érdemes munkásságot fejtett ki. Tevékeny része volt az Eötvös-alap emberbaráti munkájában is, a

tanügyi irodalom terén pedig derék munkát végzett, midőn két éven át szerkesztette a Népnevelők Lapját s ebbe és más tanügyi lapokba is számos szakszerű cikket írt. Társaságunknak első rendes tagjai között, a megalakulás idejétől kezdve, 1892 óta volt részese munkásságunknak.

Hasonlóképen első rendes tagjaink sorából, azok közül, kik Társaságunk bölcsőjénél álltak, dőlt ki alig néhány napja *György Aladár* is, kinek szomorú vége — az a vég, melyet nem egyszer nagy elméknek s igen gyakran a szellemi élet fáradhatatlan szorgalmú munkásainak juttat a kegyetlen sors — ma is mély részvéttel rezegteti meg sziveinket. Benne nemcsak Társaságunk vesztette el együttes munkálkodásának egyik eleven, mozgékony, lelkes alakját, az ellenőri hivatásban kezdettől fogva lelkiismeretes tisztviselőjét, a szélesebb körű magyar közélet és a magyar művelődés is értékes munkását, valóságos rajongóját gyászolja benne, kinek ideális és puritán életfelfogásában, sokoldalú munkásságában a centrális helyet mégis a pædagogiai érdeklődés foglalta el. Nincs a népnevelési ügynek az az ága, a népoktatási intézeteknek az a neme, a kulturpolitikai egyesületeknek az a fajtája, melynek munkájában mint agitatorikus munkaerő részt nem vett volna; s ha alig van szaktudományokkal foglalkozó magyar társulat, melyben nem dolgozott volna, munkaerejének javát mégis társadalmi téren a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának igazgató-tanácsában, a Mária-Dorottya-egylet s a Magyar Tanítók Otthonának alapításában, a Kisdnednevelők Egyesületében, a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületében s ezek mellett a mi Társaságunkban fejtette ki. Egyéb irodalmi munkássága mellett mint a Néptanítók Lapjának főmunkatársa s a mi folyóiratunknak is — kivált régebben — szorgalmas munkatársa a pædagogiai irodalom terén is jó nevet vívott ki magának. Pædagogiai fölfogásának legszebb jellemzését ő maga adta, mikor 1891-ben összegyűjtött pædagogiai dolgozatait *Eszményi világ* címen tette közzé. Ha munkássága talán nem hagyott is mély nyomokat a magyar irodalom mezején, a magyar nevelésügyért való önzetlen, eszményi lelkesedésének példája sokáig gyümölcsöző fog maradni közöttünk.

Midőn elhunyt tagjaink emlékezetét ez alkalommal néhány szóval kegyeletesen fölújítom, egyúttal indítványozom a t. nagy-

gyűlésnek, igtassuk jegyzőkönyvünkbe az elmúlt évben elvesztett társaink elhunytá fölötti fájdalunkat.

Tagjaink sorából való veszteségeink lapjára tartozik végül annak megemlítése, hogy külső tagjaink sorából 4-et elhalálozásuk, 11-et pedig kilépésük miatt törölni kellett s így a külső tagok számában tulajdonképen csak 63 főnyi gyarapodásról számolhatok be. Ez a szám is kedvező perspektívát nyújt azonban arra, hogy Társaságunk anyagi ügyeit sem fenyegeti hanyatlás.

Anyagi ügyeinkről különben, minthogy ezekről Társaságunk pénztárosa terjedelmes jelentést terjeszt a t. nagygyűlés elé, csak röviden kívánok szólni. A pénztárosi jelentésből kitűnik, hogy anyagi ügyeink teljesen rendben vannak s ez állapotok méltán engedik remélnünk, hogy Társaságunk nemcsak eddigi munkaprogramját fogja továbbra is hiven betarthatni, hanem tagjainak szaporodásával a pedagógiai tudomány terén idővel esetleg újabb irodalmi vállalatokba is bocsátkozhatik. Természetesen nem hagyhatom azonban említés nélkül, hogy a Társaság jelenlegi anyagi ügyeinek előnyös voltát ezuttal is első sorban a Nagymélt. Vallás- és közoktatásügyi Miniszteriumnak s a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének köszönheti, melyek e zavartalan alakulást nagylelkű adományaiikkal, az előbbi 1500, az utóbbi 400 kor. évi segélynek utalványozásával biztosították. E segélyösszegeknek anyagi értéke mellett azok erkölcsi jelentőségére is utalván, indítványozom, bizza meg a t. nagygyűlés az elnökséget, hogy a Vallás- és közoktatásügyi Miniszteriumnak és a Magyar Tudományos Akadémiának ezen támogatásért, utóbbinak egyuttal az akadémiai ülésteremnek fölolvasó üléseink számára való átengedéseért is, a t. Társaság hálás köszönetét tolmácsolja.

Kérem a t. nagygyűlést, hogy a jelentésem során előadott indítványaimat elfogadni s jelentésemet tudomásul venni szíveskedjék.

A titkár évi jelentését a nagygyűlés tudomásul vette. A jelentés kapcsán tett indítványokat a Társaság egyhangulag elfogadta; nevezetesen: a) köszönetet mondott a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak a Társaság részére engedélyezett 1500 K segélyért; b) hasonlóképpen köszönetet szavazott a Magyar Tudományos Akadémiának 400 K segélyért; valamint azért is, hogy felolvasó ülései számára az

Akadémia helyiségét átengedni szíves volt; c) elhatározta, hogy a lefolyt évben elhunyt tagjainak emlékét jegyzőkönyvében megörökíti s gondoskodik arról is, hogy külön emlékebeszéddel a kegyelet adóját is lerőjja.

IV. A pénztárvizsgáló bizottság nevében *Zsengeri Samu* bemutatja az 1905. évi zárószámadást és a következő jelentést olvassa fel a lefolyt év pénztári kezeléséről:

A Magyar Pædagogiai Társaság 1905. évi zárószámadása.

Bevétel.	Kor. fill.	Kiadás.	Kor. fill.
Készlet 1904. évről	138 55	Nyomatványokra	548 50
Hátralékból	1421 —	Irói és szerk. tisztelet- díjakra	2150 —
Folyó évi tagdíjakból ..	346 —	Titkári tiszteletdíjra ...	400 —
Alapítványok kamataiból	131 56	Pénztárnoki tiszteletdíjra	400 —
Tiszteleti és rendes tagok adományaiából	170 —	Jegyzői tiszteletdíjra ...	200 —
Segély a) a vallás- és köz- oktatásügyi miniszter- től	1500 —	Szolgáknak	60 —
Segély b) a Magyar Tud. Akadémiától	400 —	Hirdetésekre	36 —
		Ügykezelési költségek (le- velezés, bélyeg, pénz- behajtás, taggyűjtés) ...	286 —
		Előfizetés külföldi la- pokra	19 —
	<u>Összesen: 4107 11</u>		<u>Összesen: 4099 50</u>
		Készlet 1906-ra	7 61

Budapest, 1905 december 31-én.

Böngérfi János s. k.,
helyettes-ellenőr.

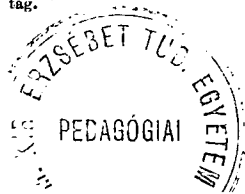
Dr. Gyulay Béla s. k.,
pénztárnok.

A pénztári könyveket 1905. jan. 1-től 1905. dec. 31-ig átvizsgáltuk, úgy a bevételeket, mint a kiadásokat az okmányokkal és tagsági könyvekkel egybeahasonlítottuk és megegyezőeknek találtuk. A kimutatott 7 K 61 fill. pénztári készlet készpénzben és a 2750 K alapítvány-tőke egy Pesti Hazai Első Takarékpénztár-egyesületi és egy Pesti Magy. Keresk. Bank betétkönyvecskéjében, 100 K pedig egy 4%-kal kamatozó 23921 sz. járadékkölcsön kötvényben előttünk bemutatott. Ezek alapján a pénztárnoknak a fölmentvényt megadni kérjük.

Budapest, 1906 január hó 17-én.

Radó Vilmos s. k.,
számvizsgáló bizottsági tag.

Dr. Zsengeri Samu s. k.,
számvizsgáló bizottsági tag.

A Társaság a jelentést tudomásul veszi, a pénztárosnak a fölmentvényt megzavazza és munkásságaért köszönetet mond. A jövő évi pénztárkezelés megvizsgálásával Radó Vilmos és Zsengeri Samu r. tagokat újra megbízza. Minthogy továbbá György Aladár elhunytával az ellenőri állás is megüresedett, ezt a tisztséget ideiglenesen *Weszely Ödön* r. taggal töltötte be, aki ezt a megbízatást készséggel el is vállalta.

V. *Gyulay Béla* az elnökség nevében a következő költségelőirányzatot terjeszti elő:

A Magy. Pædagogiai Társaság 1906. évi költségelőirányzata.

Bevétel.	Kor. áll.	Kiadás.	Kor. áll.
Készlet 1905. évről	7 61	Nyomtatványokra	600 —
Hátralékból	1400 —	Irói és szerk. tisztelet-	
Folyó évi tagdíjakból	348 —	díjakra	2500 —
Alapítványok kamataiból	120 —	Titkári tiszteletdíjra	400 —
Tiszteleti és rendes ta-		Pénztárnoki tiszteletdíjra	400 —
gok adományaiából	150 —	Jegyzői tiszteletdíjra	200 —
Segély a) a vallás- és köz-		Szolgáknak	60 —
oktatásügyi miniszter-		Hirdetésekre	36 —
től	2000 —	Ügykezelési költségek (le-	
Segély b) M. Tud. Aka-		velezés, bélyeg, pénz-	
démiától	400 —	behajtás)	200 —
		Vegyes kiadásokra	29 61
	<u>Összesen: 4425 61</u>		<u>Összesen: 4425 61</u>

Budapest, 1906 január 6.

Az elnökség nevében

Böngérfi János s. k.,
helyettes-ellenőr.

Dr. Gyulay Béla s. k.
pénztárnok.

A Társaság a bemutatott költségelőirányzatot egyhangulag elfogadta.

VI. *Fináczy Ernő* a M. P. T. elnöke bemutatja az elnökség javaslatát a Társaságban megüresedett három helynek választás útján történendő betöltése tárgyában.

A közgyűlés a javaslat értelmében a Magyar Pædagogiai Társaság rendes tagjaiul egyhangulag megválasztja:

dr. Bárczy Istvánt,
dr. Imre Sándort és
dr. Juba Adolfot.

Az ülés véget ért.